

Însemnări aparținând umanistului transilvănean Ioan Căianu, aflate în colecția de carte veche a Muzeului din Miercurea-Ciuc

ELISABETA MUKENHAUPT

Cărțile vechi, însemnată moștenire culturală, oferă specialistului largi posibilități de studiu. Ele atrag atenția, fie prin vechime, renumele editorului sau tipografului, conținut, legătura de o rară frumusețe, unele adevărate bijuterii ale genului, fie prin însemnările manuscrise ale proprietarilor succesivi.

De curînd, cercetîndu-se fondul de cărți vechi al Muzeului județean Harghita, ne-a atras atenția un material interesant privind umanistul transilvănean Ioan Căianu*.

Nu insistăm asupra vieții și activității lui Căianu. Prin lucrări mai vechi, începînd cu secolul al XIX-lea și prin studii mai noi, sînt cunoscute atît viața cît și activitatea sa în domeniul muzicii, botanicii, istoriei și tipografiei¹. Menționăm doar că Ioan Căianu s-a născut la sfîrșitul anului 1629, sau începutul lui 1630, într-o familie de români, în comuna Leghia (județul Cluj).

„*Vir praeclarissimorum, talentorum, laborissimus et perpetuus memoria dignus*”², cum este caracterizat în cartea în care sînt înscrîși cei ce depun jurămîntul monahal, Căianu ca și un alt reprezentant de frunte al umanismului transilvan, Nicolaus Olahus va ocupa funcții înalte în ierarhia ordinului franciscan: definitor (1662–1665), guardian al mănăstirilor din Călugăreni (1663, 1666–1668), Lăzarea (1669–1674), Șumuleu-Ciuc (1681–1683) și custode al provinciei Șumuleu (1675–1678). De o excepțională formație intelectuală, autor a peste douăzeci de lucrări manuscrise și tipărite, organist, constructor de orgă, istoric, fondatorul tipografiei din Șumuleu-Ciuc, Ioan Căianu, „*Valachus de Kus Kaion*”³, moare la Lăzarea, la 23 aprilie 1687.

În patrimoniul Muzeului județean Harghita există șapte cărți din secolul al XVI-lea și al XVII-lea, a căror valoare este cu atît mai mare, cu cît cuprind și însemnări aparținînd lui Căianu. Datînd din anii gardianatului de la Lăzarea, Șumuleu-Ciuc și custodiei provinciei Șumuleu, ele prezintă importanță, credem noi, din mai multe motive: 1 — confirmă și completează unele date cunoscute privind personalitatea lui Căianu (organist, constructor de orgă, preocupări bibliofile); 2 — lucrările manuscrise ale lui Căianu, de-a lungul anilor, s-au pierdut; prin urmare, adnotările descoperite de noi sînt cu atît mai valoroase, cu cît constituie informații despre umanistul transilvănean, emanînd de la el însuși; 3 — privesc într-un cadru mai larg, al unor cercetări viitoare, ele constituie un instrument de lucru indispensabil pentru cel ce își propune să studieze istoricul bibliotecii franciscane din Șumuleu-Ciuc.

Preocupările bibliofile sînt mai puțin surprinse de istoriografia problemei. Or, chiar dacă, printr-un concurs nefericit de împrejurări, nu ni s-ar fi păstrat nici o carte aparținînd lui Căianu, putem presupune, fără a greși, că un om cu formația lui

intelectuală trebuie să posede o colecție, fie și modestă, de cărți⁴. Cele care ni s-au păstrat — lucrări de bază ale literaturii ecleziastice și de drept canonic — dovedesc că era la curent cu evoluția literaturii ecleziastice a timpului⁵. Cum au ajuns în posesia lui Căianu? Însemnările existente nu ne dau întotdeauna detaliile necesare. Probabil că parte din ele le-a procurat în timpul studiilor de la Trnovo sau al călătoriilor întreprinse în interesul ordinului. Conform adnotărilor, una din ele a fost legată în 1670 la Brașov, pentru 50 dinari, în perioada cînd era gardian la Lăzarea, iar alte două, în 1678, la Cluj, prin străduința personală a lui Căianu, cînd încă era custode al provinciei Șumuleu; o „*Biblia Sacra*”, editată la Köln în 1677, a obținut-o de la Casimir Domokos, un alt reprezentant de frunte al ordinului franciscan în Transilvania, prieten apropiat al lui Căianu⁶.

După moartea lui Căianu, potrivit unei reguli interioare a ordinului⁷, șase din cărțile sale au rămas în custodia mănăstirii din Șumuleu, cum dovedesc însemnările ulterioare de proprietate aparținînd conventului. Cel de-al șaptelea exemplar — „*Biblia Veteris et Novi Testamenti*”, tipărită în 1519 la Veneția, fusese donată franciscanilor din Șumuleu încă în anul 1671.

Căianu este cunoscut nu numai ca botanist, istoric sau fondator al tipografiei din Șumuleu-Ciuc, ci și ca organist și constructor de orgă. Fără intenția de a repeta unele aspecte deja cunoscute, menționăm că a avut astfel de preocupări din anii frecventării cursurilor școlii din Șumuleu-Ciuc. Mai tîrziu (1650), cînd este numit profesor și organist la Șumuleu, reconstruiește orga bisericilor din Șumuleu și Lăzarea, distruse în urma invaziei turco-tătare din 1661, după ce, în 1651, la rugămintea episcopului Bacăului, se oferise să monteze altarul bisericii și să-i repare orga⁸. Se pare că umanistul transilvănean s-a simțit foarte legat de acest aspect al preocupărilor sale, întrucît îi plăcea să se auto-numească organist și constructor de orgă („*organista et organifaber*”), fie în titlul lucrărilor scrise, fie în însemnările personale. O astfel de însemnare, datînd din anul 1671, se păstrează în colecția de cărți vechi a muzeului, pe unul din exemplarele amintite mai sus.

Publicarea însemnărilor prin coroborare cu date arhivistice sau cu cele oferite de alte fonduri de carte veche, sperăm să vină în ajutorul celor preocupați să elaboreze o monografie completă dedicată personalității lui Căianu. În acest scop, vom prezenta, axîndu-ne pe criteriul cronologic de orînduire a cărților și orientîndu-ne după cîteva din criteriile întrebunțate în munca de cercetare și valorificare a cărților vechi, cele șapte exemplare cu însemnări aparținînd lui Căianu, conservate în biblioteca Muzeului din Miercurea-Ciuc.

Principalele puncte sînt:

— autorul, titlul lucrării

Ioan Căianu (1629–1687)

- localitatea, tipograful, ziua, luna, anul
- dimensiunile, numerotarea, limba tiparului
- formatul
- materialul legăturii, epoca
- însemnările de proprietate
- numărul de inventar

Referitor la punctele de mai sus, facem următoarele precizări:

- autorul a fost scris cu numele și prenumele la nominativ singular, iar titlul opereii s-a dat în întregime sau parțial, în funcție de mărimea lui și de indicațiile lucrărilor de referință;
- dimensiunile exemplarelor au fost notate în centimetri, iar la numerotare s-a specificat numărul de file și pagini, cele numerotate fiind incluse în paranteze drepte;
- descrierea legăturii exemplarelor va fi sumară, deoarece unele din coperte, deosebit de frumoase, ar merita și ar presupune o cercetare aparte, de sine-stătătoare.
- s-a făcut o netă distincție între notițele de proprietate, care predomină, și cele referitoare la conținutul lucrărilor. De fapt, adnotările marginale manuscrise sunt foarte puține și nici nu aparțin lui Căianu; existența lor ne-ar fi permis să urmărim, studiind și conținutul opereii ca atare, coordonatele intelectuale ale autorului Căianu.

Pentru a realiza o imagine mai completă asupra climatului social și spiritual parcurs de cărțile respective, am considerat util să menționăm și acele notițe de proprietate care nu aparțin lui Căianu.

1. „BIBLIA VETERIS ET NOVI TESTAMENTI NEC NON IURIS CANONICI AC DIVERSITATIBUS TEXTUUM CANONIBUSQUE

EVANGELIORUM AC QUIBUSDAM TEMPORUM INCIDENTIBUS PER VENERABILEM A CASTELLANUM”

Venetiis, mandato et expensis Lucae Antonii de Giunta Florentini diligenter impressa, 1519, mensis octobris

15,5 × 10,6; 511 file; latine in 8°

scoarțe de lemn învelite în piele. Secolul al XVI-lea

fila 403: „Pater fr[ater] Joannes Kajoni Ordinis Minorum Strictoris Obs[ervantiae] organista et organifaber ac p.t. guardianus Residentiae Szarhegyien[sis]. 1671. Pro Claustro Csikiensis”.

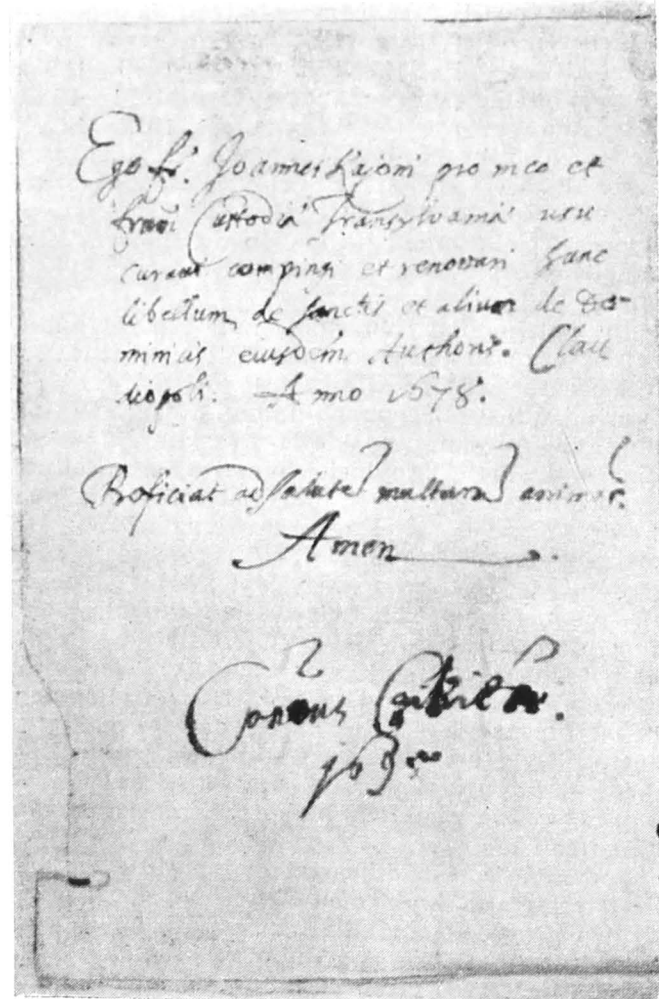
forsaț: “Frater Martinus Roka. 1673”⁹
inventar 2231

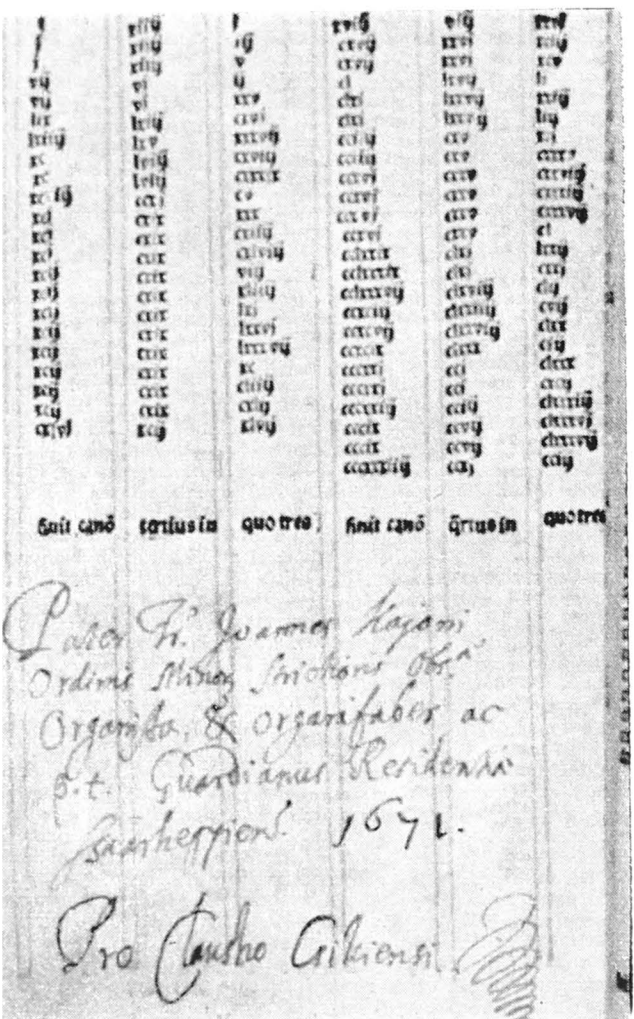
2. POLYDOR VERGILIUS URBINAS, DE RERUM INVENTORIBUS LIBRI OCTO Basileae, per Thomam Guarinum, 1575
16,7 × 11; fila de titlu + [15 f] + 578 p + [45 f]; latine
in 8°

piele pe carton. Secolul al XVI-lea
fila de titlu: “Fr[ater] Joannes Kajoni”
fila de titlu: “Conventus Csikiensis 1681”¹⁰
inventar 46

3. JACOBUS DE VORAGINE, SERMONES DE SANCTIS PER ANNI TOTIUS CIRCULUM

Însemnare din 1678 (vezi nota 12)

Anno 1678. Proficiat ad salutem multarum animarum. Amen”.

fila de titlu: “Pater Joannes kajoni Ordinis Minorum. 1678”

fila de titlu: “Conv[ent]us Csikiensis 1695”¹² inventar 3856

5. ANTONIUS DE MOLINA, INSTRUCTIO SACERDOTUM EX SS. PATRIBUS

Cracovia, in officina Andree Petricovii, 1643
16 × 10; filă albă + fila de titlu + [11 f] + 711 p + [23 f] + 3 file albe; latine
in 8

scoarțe de lemn învelite în piele. Secolul al XVI-lea

fila de titlu: “Liber Monasterii Csikiensis, 1670”

fila de titlu: “In usum fratris p[atris] Joannis Kajoni et aliorum fratrum Ordinis Minorum Custodiae Transilvaniae”

forsaț: “Compactus Coronae di. 50. Anno 1670. Frater Joannes Kajoni Ordinis Minorum”¹³ inventar 3843

6. FABIVS INCARNATUS NEAPOLITANUS, SCRUTINIUM SACERDOTALIS

Venetiis, apud Joannem Baptistam et Joannem Bernardum Sesam, 1597

15,7 × 10,3; filă albă + fila de titlu + [4 f] + [11 f] + 160 f; latine
in 8°

scoarța de lemn învelite în piele. Secolul al XVI-lea

Fila de titlu a cărții „Biblia Sacra” editată la Köln în 1647, cu însemnare a lui I. Căianu (vezi nota 15)

Venetiis, ex officina Joannis Baptistae Somaschi, 1588

12,3 × 9,3; filă albă + [19 f] + 395 f + [4 f]; lipsește fila de titlu; latine
in 8°

piele pe carton. Secolul al XVII-lea

fila de titlu: “Ego fr[ater] Joannes J Kajoni pro meo et fr[atru]m Custodiae Transilvaniae usu, curavi, renovari. Anno 1678. Proficiat ad salutem multarum animarum. Amen”.

f[19]: “Ad usum fratris Joannis Kajoni. 1678”

f[19]: “Ex libris Andree Brandini notarii...”

f[19]: “Conv[ent]us Camen[ecensis] Carmel[itarum] Desca[leca]l[orum]”

f[19]: “Conv[ent]us Csikiensis 1695”¹¹ inventar 680

4. JACOBUS DE VORAGINE, SERMONES DE SANCTIS PER ANNI TOTIUS CIRCULUM

Venetiis, ex officina Joannis Baptistae Somaschi, 1588

15,1 × 9,3; fila de titlu + [15 f] + 458 f + filă albă; latine
in 8

piele de carton. Secolul al XVII-lea

fila de titlu: “Ego fr[ater] Joannes Kajoni pro meo et fr[atru]m

Custodiae Transilvaniae usu, curavi, compingi, renovari hunc libellum de sanctis et alium de dominicis eiusdem authoris. Claudiopoli.

Compteur Corona J. 90. An 1970
Fr. Ioan Kajoni Orb. Muz.

1919

Insemnare din 1670 (vezi nota 13)

f[1]: "Ad usum fratris Joannis Kajoni, 1680
et Monasterii Csikiensis.

m[anu] p[ro]p[ria]"¹⁴
inventar 962

7. "BIBLIA SACRA VULGATAE EDITIONIS
SIXTI V IUSSU RECOGNITA ET CLEMEN-
TIS VIII AUCTORITATE EDITA"

Coloniae Agrippinae, sumptibus Bernardi Gual-
teri et sociorum, 1647

16,7 × 10; filă albă + fila de titlu + [11 f]+
876 p + [23 f]; latine
in 8°

fila de titlu: "Ad usum r[everendis] p[atris] Ca-
simiri Domokos tunc

Custodiae Transylvaniae custodis, missionisque
apostolicae ibidem praefecti 1655"

fila de titlu: "Nunc autem fratris Joannis Ka-
joni custodis provincialis"

fila de titlu [n 2]: "Nunc vero ad usum fratris
Joannis Kajoni Monasterii Csikiensis 1679"

fila de titlu: "Conventus Csikiensis Fratrum
Minorum"¹⁵

inventar 2216

NOTE

* În istoriografie, numele umanistului transilvănean apare în diferite variante: Căianu, Caioni, Kájoni.

¹ Din bogata literatură amintim lucrările mai recente: Ioachim Crăciun, *Cronica rimată a lui Ioan Caioni din 1654, despre sfârșitul lui Vasile Lupu*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, tom IV, 1961, p. 237–244; F. Papp, *Kajoni Janos és a Csiksomlyoi nyomda művelődéstörténeti jelentősége*, în „Korunk”, XXX, nr. 3, 1972, p. 441–442; V. Mocanu, *Ioan Căianu*, Ed. muzicală, Bucu-

rești, 1973; Seprödi János, *A Kajoni-Kodex iradalom és zenelór-
éneti adalékai*, în „Valogatot zenei írásai és népzenei gyűjtése”, Ed.
Kriterion, București, 1974, p. 187–252; Dr. J. Spielmann și
M. Spielmann, *Ierbarul lui Janus Kajoni*, în „Viața medicală”,
XXIV, nr. 3, 1977, p. 129–130; idem, *A Kajoni Herbarium forras-
vidékén*, în „A h t”, VIII, nr. 49, 1977, p. 11; idem, *A Kajoni
Herbarium és az idézés etikája*, în „A h t”, IX nr. 11, 1978, p. 10–
11; Miklossy V. Vilmos, *Kajoni János Herbariuma*, în „A h t”,
VIII, nr. 37, 1977, p. 10–11; idem, *Tiszazunk hat*, în „A hét”
IX, nr. 8, 1978, p. 10–11; idem, *Mikor fáz virginat csinalo valek*.
în „Muzsika”, XXI, nr. 2, p. 44; Viorel Cosma, *Doză milenii de
muzică pe pământul României. Introducere în istoria muzicii româ-
nești*, Ed. I. Creangă, București, 1977, p. 35–36; etc.

² „Unul dintre cei mai iluștri, talentați și muncitori bărbați, demn
de a i se cinși memoria” (v. György Jozsef, *op. cit.*, p. 520).

³ În timpul vieții și activității, Ioan Căianu nu și-a negat națio-
nalitatea; în însemnările personale, dar și oficial, de multe ori, sem-
nează cu cognomenul „Valachus”. De pildă, pe fila de titlu a lu-
crării „*Hortulus Devotionis*”, numele îi apare scris astfel: „*frater
Joannes Kaioni de Kus Kaion Ordinis Fratrum Minorum Strictoris
Observantiae, Valachus, et in Monasterio Csikiensis organista*” („*mon-
ahul Joannes Kaioni, de Kus Kaion din Ordinul franciscan, Valah
organist al Mănăstirii din Șumuleu-Ciuc*”; v. Dr. Boros P. Fortu-
nat, *Az Erdély ferenczrendiek...*, p. 209)

⁴ Înseși preocupările sale ne determină să facem această presu-
punere. Totodată, la sfârșitul secolului al XIX-lea, în biblioteca
franciscanilor din Șumuleu-Ciuc exista încă lucrarea compozitoru-
lui italian Ludovicus Viadana, *Opera omnia*, editată la Frankfurt
în 1626, pe filele căreia se repeta însemnarea a lui Kajoni – „*Con-
ventus Csikiensis, 1657. Frater Joannes Kajoni, organista*” („*Con-
ventul franciscan din Șumuleu-Ciuc, 1657. Monahul Joannes Kajoni
organist*”) – dovadă că a folosit-o și probabil, tot el a procurat-o
pentru uzul mănăstirii (v. Seprödi János, *op. cit.*, p. 240).

⁵ Este cunoscut că în mănăstirile franciscane, domnea o atmo-
sferă prielnică studiului. Mai ales cele mari, între care se situează și
cea din Șumuleu-Ciuc, posedau colecții de cărți, cu conținut variat,
corespunzătoare scopurilor franciscanilor, făcând posibilă o activi-
tate teologică creatoare la nivelul timpului, chiar dacă de aceasta
nu beneficiau decât membrii eminenți ai ordinului (v. Sigismund
Iacob *Oradea în istoria bibliotecilor noastre medievale*, în „Philobiblion
transilvan. Studii”, Ed. Kriterion, București, 1977, p. 23)

⁶ Exemplarul cu numărul de inventar 680 poartă și însemnarea
de proprietate a Conventului Carmelitelor descălcate din Camenița,
dovadă a relațiilor culturale existente în evul mediu între Transil-
vania și Polonia.

⁷ La unele ordine călugărești, între care și cel franciscan, cărțile
celor decedați nu puteau fi sustrate de la includerea în fondul de
cărți obște, decât dacă respectivul monah era dispensat de inde-
plinirea acestei obligații generale (v.S. Jakó, *op. cit.*, p. 33)

⁸ V. Mocanu, *op. cit.*, p. 45

⁹ fila 403: „*Monahul Joannes Kajoni din Ordinul franciscan,
organist și constructor de orgă, gardian al Mănăstirii din Lăzarea.
1671. Pentru Mănăstirea din Șumuleu-Ciuc*” forsaț: „*Monahul
Martinus Roka, 1673*”

¹⁰ filă de titlu: „*Conventul [franciscan] din Șumuleu-Ciuc, 1681*”

¹¹ fila de titlu: „*Eu, monahul Joannes Kajoni, pentru mine
și ceilalți monahi franciscani ai Custodiei Transilvania, am folosit
îngrijit și „restaurat” [această carte]. Cluj. 1678. Să folosească la
mintuirea multor suflete. Amin*”

fila [19]: „*[Cartea este] în folosința monahului Joannes Kajoni.
1678*”

fila [19]: „*Din cărțile notarului Andrea Brandin...*”

fila [19]: „*Conventul Carmelitelor descălcate din Camenița*”

fila [19]: „*Conventul [franciscan] din Șumuleu-Ciuc, 1695*”

¹² fila de titlu: „*Eu, monahul Joannes Kajoni, pentru mine și
ceilalți monahi [franciscani] ai Custodiei Transilvania, am folosit,
îngrijit, legat și „restaurat” această carte despre sfinți și altele despre
duminici ale aceluiași autor. Cluj. 1678. Să folosească la mintuirea
multor suflete. Amin*”

fila de titlu: „*Monahul Joannes Kajoni din Ordinul franciscan.
1678*”

fila de titlu: „*Conventul [franciscan] din Șumuleu-Ciuc, 1695*”

¹³ fila de titlu: „*Cartea [este] a Mănăstirii din Șumuleu-Ciuc.
1670*”

fila de titlu: „*[Cartea este] în folosința lui Joannes Kajoni și
altor monahi din Ordinul franciscan al Custodiei Transilvania*”

forsaț: „*[Cartea a fost] legată la Brașov [pentru] 50 dinari. Anul
1678. Monahul Joannes Kajoni din Ordinul franciscan*”

¹⁴ fila [1]: „*[Cartea este] în folosința monahului Joannes Kajoni,
1680, și a Mănăstirii din Șumuleu-Ciuc*”.

¹⁵ fila de titlu: „*[Cartea este] în folosința onoratului părinte Casi-
mir Domokos, atunci custode al Custodiei Transilvania și trimis apos-
tolic, de asemenea, prefect, 1655*”

fila de titlu: „*Însă acum este a monahului Joannes Kajoni, cus-
tode provincial*”

fila de titlu [p. 2]: „*Însă acum este în folosința monahului Jca-
nnes Kajoni [de la] Mănăstirea din Șumuleu-Ciuc, 1679*”

fila de titlu: „*Conventul franciscan din Șumuleu-Ciuc*”